

Η ΑΠΟΔΕΙΞΗ ΤΩΝ ΕΓΓΡΑΦΩΝ

13.02.08

Έχουν φτάσει στα χέρια μας αναλλοίωτες οι βιογραφίες για τον Ιησού;

Του Lee Strobel

Μετάφραση της Δρ Γιούλικας Κ. Masry

Όταν εργαζόμουν ως ανταποκριτής του Chicago Tribune ήμουν γνωστός ως εγγραφοφάγος! Περνούσα αναρίθμητες ώρες ξεφυλλίζοντας δικαστικούς φακέλους και μυρίζοντας τα νύχια μου για να βρω και τις πιο λεπτομερειακές πληροφορίες. Ήταν πολύ κουραστικό και μερικές φορές εξαντλητικό, αλλά τα αποτελέσματα έδειχναν ότι άξιζε τον κόπο. Τα άρθρα μου, πρωτοσέλιδα επί κανονικής βάσης, κατάφερναν πλήγματα στον ανταγωνισμό.

Για παράδειγμα, μια φορά έπεσα επάνω σε κάτι top-secret έγγραφα μιας ολομέλειας ενόρκων, τα οποία κατά λάθος είχαν τοποθετηθεί σε κοινό δημόσιο αρχείο. Τα ρεπορτάζ μου τα οποία ακολούθησαν αποκάλυψαν ότι, στην κατασκευή των δημόσιων έργων μερικών από τα μεγαλύτερα πρότζεκτς του Chicago, περιλαμβανομένης και της κατασκευής σημαντικών εθνικών οδών, οι προσφορές ήταν στημένες.

Αλλά, η πιο εντυπωσιακή κρύπτη εγγράφων που ανακάλυψα ποτέ έγινε υπόθεση-σταθμός. Ήταν η υπόθεση κατά την οποία η εταιρεία κατασκευής αυτοκινήτων Ford κατηγορήθηκε για ανθρωποκτονία εξ αμελείας στην περίπτωση των θανάτων από φωτιά τριών εφήβων στο μικρού μεγέθους αυτοκίνητο Pinto. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που κατηγορία του κοινού ποινικού δικαίου απαγγέλθηκε κατά Αμερικανού κατασκευαστή αυτοκινήτων, επειδή υποτίθεται ότι έβγαλε στο εμπόριο ένα επικίνδυνο προϊόν.

Όταν έλεγξα το δικαστικό φάκελλο στη μικρή πόλη Winamac της Πολιτείας της Indiana, βρήκα ένα σωρό εμπιστευτικά υπομνήματα της Ford, τα οποία φανέρωναν ότι η εταιρεία ήξερε από την αρχή ότι το Pinto μπορούσε να εκραγεί, αν χτυπιόταν από πίσω με ταχύτητα 30 χιλιομέτρων περίπου την ώρα. Τα έγγραφα αυτά έδειχναν ότι η εταιρεία είχε αποφασίσει να μη βελτιώσει την ασφάλεια του αυτοκινήτου, για να μην ξοδέψει λίγο περισσότερα χρήματα κατά αυτοκίνητο και για να αυξήσει το χώρο του πορτ μπαγκάζ του αυτοκινήτου.

Ένας δικηγόρος της εταιρείας, ο οποίος έτυχε να βρίσκεται στο δικαστικό κτίριο, με είδε που έκανα φωτοτυπίες εγγράφων. Έξαλλος, έτρεξε στην αίθουσα των συνεδριάσεων, για να πάρει δικαστική εντολή να σφραγιστεί ο φάκελλος και να αποσυρθεί από τη δημόσια χρήση. Ήταν όμως πολύ αργά. Το ρεπορτάζ μου με τον τίτλο "Μυστικά υπομνήματα δείχνουν ότι η Ford αγνόησε τον κίνδυνο της φωτιάς σχετικά με το Pinto" παρήλασε από την εφημερίδα Chicago Tribune και μετά διαδόθηκε σε όλη τη χώρα ¹.

Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΓΙΑ ΤΗ ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΩΝ

Το να βρει κανείς εμπιστευτικά υπομνήματα ενός οργανισμού, είναι εύκολο. Το να επαληθεύσει τη γνησιότητά τους, είναι μια άλλη ιστορία. Πριν ένας δημοσιογράφος έχει το δικαίωμα να δημοσιεύσει τα έγγραφα ή ένας εισαγγελέας να τα εισαγάγει σε μια δίκη σαν αποδεικτικό υλικό, χρειάζεται να γίνουν ορισμένα πράγματα, για να πιστοποιηθεί η γνησιότητα των εγγράφων.

Για παράδειγμα, στα λεγόμενα Pinto έγγραφα, θα μπορούσε το λογότυπο στο επιστολόχαρτο της εταιρείας, πάνω στο οποίο τα υπομνήματα ήταν γραμμένα, να είναι πλαστό; Θα μπορούσαν οι υπογραφές να είναι πλαστές; Πώς θα μπορούσα να σιγουρευτώ γι' αυτό; Και αφού τα έγγραφα είχαν φωτοτυπηθεί πολλές φορές, πώς θα μπορούσα να βεβαιωθώ ότι δεν είχε αλλοιωθεί το περιεχόμενό τους; Με άλλα λόγια, πώς θα μπορούσα να βεβαιωθώ ότι το κάθε φωτοτυπημένο αντίγραφο ήταν απaráλλαχτο με το πρωτότυπο, το οποίο δεν είχα στη διάθεσή μου;

Και κάτι ακόμη. Πώς θα μπορούσα να είμαι βέβαιος ότι αυτά τα έγγραφα έλεγαν όλη την αλήθεια; Στο κάτω κάτω δεν αποτελούσαν παρά ένα μικρό τμήμα της αλληλογραφίας στους κόλπους της εταιρείας Ford. Ίσως να υπήρχαν και άλλα

υπομνήματα, άγνωστα ακόμη στο κοινό, τα οποία θα μπορούσαν να ρίξουν ένα τελείως διαφορετικό φως στην όλη ιστορία, αν αποκαλύπτονταν.

Αυτά είναι σοβαρά ερωτήματα και είναι εξίσου σοβαρά και για τον έλεγχο της Καινής Διαθήκης. Όταν πιάνω τη Γραφή στα χέρια μου, βασικά εκείνο που κρατώ είναι αντίγραφο αρχαίων ιστορικών εγγράφων. Τα πρωτότυπα κείμενα της βιογραφίας για τον Ιησού -τα ευαγγέλια του Ματθαίου, Μάρκου, Λουκά και Ιωάννη-, καθώς και όλα τα άλλα Βιβλία της Παλαιάς και της Καινής Διαθήκης, έχουν προ πολλού υποκύψει στη φθορά. Πώς λοιπόν μπορώ να είμαι σίγουρος ότι αυτές οι σύγχρονες εκδόσεις -το αποτέλεσμα αναρίθμητων αντιγραφών δια μέσου των αιώνων- έχουν κάποια ομοιότητα μ' εκείνο που έγραψαν αρχικά οι συγγραφείς;

Επιπλέον, πώς να ξέρω αν αυτές οι τέσσερις βιογραφίες περιέχουν ολόκληρη την ιστορία; Και αν υπάρχουν κι άλλες βιογραφίες για τον Ιησού, οι οποίες όμως έχουν λογοκριθεί από την πρώτη χριστιανική εκκλησία, επειδή δεν της άρεσε η εικόνα του Ιησού την οποία παρουσίαζαν; Πώς να είμαι σίγουρος ότι η πολιτική της εκκλησίας δεν αποσιώπησε άλλες βιογραφίες για τον Ιησού, οι οποίες ήταν το ίδιο ακριβείς όσο και οι τέσσερις που τελικά περιλήφθηκαν στην Καινή Διαθήκη και οι οποίες θα έριχναν φως στα λόγια και τις πράξεις αυτού του τόσο αμφισβητούμενου ξυλουργού από τη Ναζαρέτ;

Τα δύο αυτά ερωτήματα - αν οι βιογραφίες για τον Ιησού έχουν περιέλθει σ' εμάς αναλλοίωτες και αν άλλες βιογραφίες, εξίσου αυθεντικές, έχουν παραγκωνιστεί από την εκκλησία - απαιτούσαν προσεκτική εξέταση. Ήξερα ότι υπήρχε ένας διεθνώς αναγνωρισμένος επιστήμονας, ο οποίος ήταν αυθεντία επί του θέματος. Πήρα λοιπόν το αεροπλάνο για το Newark και μετά νοίκιασα ένα αυτοκίνητο, για να πάω να τον συναντήσω στο Πανεπιστήμιο του Princeton, χωρίς να τον έχω ειδοποιήσει από πολύ πιο πριν.

Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ: Ο Δρ BRUCE M. METZGER

Βρήκα τον ογδοντατετράχρονο Bruce Metzger ένα Σάββατο απόγευμα στο συνηθισμένο του στέκι: τη βιβλιοθήκη της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου του Princeton, όπου εκείνος μου είπε χαμογελαστά: «Μ' αρέσει να ξεσκονίζω τα βιβλία».

Μάλιστα έχει γράψει μερικά από τα καλύτερα απ' αυτά, ιδίως στο θέμα του κειμένου της Καινής Διαθήκης. Συνολικά έχει συγγράψει ή επιμεληθεί της έκδοσης πενήντα βιβλίων περιλαμβανομένων και των εξής: The New Testament: Its Background, Growth and Content (Η Καινή Διαθήκη: Το υπόβαθρο, η εξέλιξη και το περιεχόμενό της), The Text of the New Testament (Το κείμενο της Καινής Διαθήκης), The Canon of the New Testament (Ο Κανόνας της Καινής Διαθήκης), Manuscripts of the Greek Bible (Χειρόγραφα της ελληνικής Αγίας Γραφής), Textual Commentary on the Greek New Testament (Σχόλια στο ελληνικό κείμενο της Καινής Διαθήκης), Introduction to the Apocrypha (Εισαγωγή στα Απόκρυφα) και The Oxford Companion of the Bible (Συνοδευτικό βοήθημα για τη Βίβλο της Οξφόρδης). Αρκετά απ' αυτά έχουν μεταφραστεί στα γερμανικά, κινέζικα, γιαπωνέζικα, κορεάτικα, μαλαισιακά, και άλλες γλώσσες. Είναι επίσης συνεργάτης στην επιμέλεια του έργου The New Oxford Annotated Bible with the Apocrypha (Η νέα Αγία Γραφή της Οξφόρδης με σχόλια και τα Απόκρυφα α) και ο κύριος επιμελητής περισσότερων από 25 τόμους στη σειρά New Testament Tools and Studies (Βοηθήματα και μελέτες στην Καινή Διαθήκη).

Η παιδεία του Metzger περιλαμβάνει ένα Master από τη Θεολογική Σχολή του Princeton, καθώς και ένα Master συν ένα διδακτορικό από το Πανεπιστήμιο του Princeton. Του έχουν επίσης απονεμηθεί τιμητικά διδακτορικά πτυχία από 5 Κολλέγια και Πανεπιστήμια περιλαμβανομένων και των Πανεπιστημίων St. Andrews στη Σκωτία, M?nster στη Γερμανία και Potchefstroom στη Νότια Αφρική.

Το 1969 ήταν resident scholar (τακτικός επιστήμων) του Tyndale House* στο Cambridge της Αγγλίας, το 1974 visiting fellow (επισκεπτόμενο μέλος) στο Clare Hall του Πανεπιστημίου του Cambridge και το 1979 στο Wolfson College του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης. Σήμερα είναι επίτιμος καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Princeton μετά από καριέρα 46 χρόνων διδασκαλίας σ' αυτήν της Καινής Διαθήκης.

Ο Metzger είναι ο πρόεδρος της Επιτροπής της New Revised Standard Version (Νέας Αναθεωρημένης Στάνταρ Έκδοσης) της Αγίας Γραφής, αντεπιστέλλον μέλος της Βρετανικής Ακαδημίας και ανήκει και στο Kuratorium του Ινστιτούτου Vetus Latina στο Μοναστήρι του Beuron της Γερμανίας. Είναι τέως Πρόεδρος των εξής επιστημονικών συνδέσμων: της Society of Biblical Literature (Εταιρείας Βιβλικής Βιβλιογραφίας), της International Society for New Testament Studies (Διεθνούς Εταιρείας Μελετών στην Καινή Διαθήκη) και της North American Patristic Society (Εταιρείας Πατερικών Κειμένων της Βόρειας Αμερικής).

Αν παρατρέξετε τις υποσημειώσεις οποιουδήποτε έγκυρου βιβλίου επάνω στο κείμενο της Αγίας Γραφής, το πιθανότερο είναι να βρείτε παραπομπές στον Metzger τη μία μετά την άλλη. Τα βιβλία του διδάσκονται υποχρεωτικά σε Πανεπιστήμια και Θεολογικές Σχολές ανά τον κόσμο. Απολαμβάνει μεγάλου σεβασμού από τους επιστήμονες διεθνώς, και μάλιστα ανεξαρτήτως δογματικών προτιμήσεων.

Από πολλές πλευρές, ο Metzger, ο οποίος έχει γεννηθεί το 1914, είναι μια προέκταση στην εποχή μας κάποιας γενιάς του παρελθόντος. Αναδύεται από τη γκρίζα Buick του -την οποία αποκαλεί "το βενζινοκίνητο αμαξάκι μου"- φορώντας ένα σκούρο γκρι κουστούμι και μια γαλάζια γραβάτα με λαχούρια και αυτό είναι το μέτρο του σπορ του ντυσίματος όταν πηγαίνει στη βιβλιοθήκη, ακόμη και τα Σαββατοκύριακα. Τα άσπρα του μαλλιά είναι καλοχτενισμένα. Τα μάτια του, φωτεινά και ζωντανά, πλαισιώνονται από γυαλιά χωρίς σκελετό. Περπατάει πιο αργά απ' ό,τι παλιότερα, αλλά δεν έχει πρόβλημα ν' ανέβει μεθοδικά τις σκάλες ως το δεύτερο όροφο όπου κάνει την έρευνά του σ' ένα σκοτεινό και ασκητικό γραφείο.

Δεν έχει καθόλου χάσει την αίσθηση του χιούμορ του. Μου έδειξε ένα τσίγκινο κουτί που κληρονόμησε ως πρόεδρος της Επιτροπής της Αναθεωρημένης Στάνταρ Βίβλου. Άνοιξε το καπάκι και μου αποκάλυψε τις στάχτες μιας καμένης Αναθεωρημένης Στάνταρ Βίβλου, η οποία το 1952, κατά τη διάρκεια μιας διαμαρτυρίας, είχε πυρποληθεί από ένα φονταμεταλιστή κήρυκα.

«Φαίνεται ότι δεν του άρεσε που στην Επιστολή προς Εβραίους (α' 9) η Επιτροπή άλλαξε την αγγλική λέξη fellows (η οποία είχε χρησιμοποιηθεί στη Βίβλο του King James για την απόδοση του ελληνικού όρου "μέτοχοι") σε comrades», εξήγησε ο Metzger γελώντας. «Τους κατηγορήσε ότι είναι κομμουνιστές!»

Παρόλο που στην εκφορά του λόγου ο Metzger είναι συχνά διστακτικός και τείνει να απαντά με ασυνήθιστες φράσεις, όπως το "ακριβώς έτσι", εξακολουθεί να παραμένει στην πρώτη γραμμή των επιστημόνων της Καινής Διαθήκης. Όταν τον ρώτησα για κάτι στατιστικά στοιχεία, δεν αρκέστηκε στους αριθμούς του βιβλίου του που είχε βγει το 1992. Είχε στο μεταξύ κάνει νέα έρευνα, για να ενημερώσει τα στατιστικά εκείνα στοιχεία. Το γρήγορο μυαλό του δεν έχει πρόβλημα να θυμηθεί λεπτομέρειες σχετικά με ανθρώπους και πρόσωπα και είναι πλήρως ενημερωμένος για όλα τα σύγχρονα debates μεταξύ των ειδικών της Καινής Διαθήκης. Μάλιστα, αυτοί εξακολουθούν να αναζητούν στο δικό του πρόσωπο την ενόραση και τη σοφία.

Το γραφείο του, περίπου στο μέγεθος κελιού φυλακής, δεν έχει παράθυρα και το χρώμα στους τοίχους είναι ένα ιδρυματικό γκρι. Έχει δύο ξύλινες καρέκλες κι εκείνος επέμενε να καθίσω εγώ στην πιο αναπαυτική. Μέρος της χαρισματικής του προσωπικότητας ήταν και το ότι ήταν ένα εξαιρετικά ευγενικό, μοναδικά ταπεινό και αλτρουιστικό άτομο μ' ένα ήπιο πνεύμα που μ' έκανε να θέλω, όταν γεράσω, να έχω κι εγώ την ίδια τρυφερή χάρη.

Πέρασαν λίγα λεπτά ώσπου να γνωριστούμε μεταξύ μας κι έπειτα έφερα επί τάπητος το πρώτο θέμα που ήθελα να συζητήσω. Πώς μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι οι βιογραφίες για τον Ιησού έφτασαν ως εμάς αναλλοίωτες;

ΑΝΤΙΓΡΑΦΑ ΑΝΤΙΓΡΑΦΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΩΝ

«Θέλω να είμαι ειλικρινής απέναντί σας», είπε στον Metzger. «Όταν πρωτοανακάλυψα ότι δεν υπάρχουν πρωτότυπα της Καινής Διαθήκης, τα οποία να έχουν φτάσει ως την εποχή μας, ήμουν πραγματικά πολύ φιλύπτοπος. Αν όλο κι όλο που έχουμε είναι αντίγραφα αντιγράφων άλλων αντιγράφων, πώς μπορώ να έχω εμπιστοσύνη ότι η Καινή Διαθήκη που έχουμε σήμερα έχει οποιαδήποτε ομοιότητα με το κείμενο που γράφτηκε αρχικά; Τι θα είχατε ν' απαντήσετε σ' αυτό;»

«Αυτό δεν είναι κάτι που αφορά μόνο την Αγία Γραφή, αλλά είναι ένα ερώτημα που μπορούμε να θέσουμε και αναφορικά με άλλα κείμενα, τα οποία έχουν φτάσει στα χέρια μας από τη μακρινή αρχαιότητα», απάντησε. «Εκείνο που η Καινή Διαθήκη έχει υπέρ της, ιδίως όταν τη συγκρίνουμε με άλλα αρχαία γραπτά, είναι ο εξαιρετικά μεγάλος αριθμός αντιγράφων τα οποία έχουν διασωθεί».

«Γιατί είναι σπουδαίο αυτό;» ρώτησα.

«Διότι, όσο συχνότερα έχετε αντίγραφα τα οποία συμφωνούν μεταξύ τους, ιδίως όταν προέρχονται από διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές, τόσο καλύτερα μπορείτε να κάνετε συγκριτική έρευνα για να δείτε πώς ήταν το πρωτότυπο. Ο μόνος τρόπος που θα συμφωνούσαν μεταξύ τους είναι αν ανάγονταν όλα σε μία κοινή ρίζα από την οποία θα πήγαζαν όλα τα χειρόγραφα».

«ΟΚ», είπα, «καταλαβαίνω ότι το να έχει κανείς πολλά χειρόγραφα από διαφορετικά μέρη μπορεί να βοηθά. Αλλά τι συμβαίνει με την ηλικία των χειρογράφων; Σίγουρα αυτό είναι εξίσου σημαντικό, δεν είν' έτσι;»

«Ακριβώς έτσι», απάντησε. «Και αυτό είναι κάτι ακόμη που η Καινή Διαθήκη έχει υπέρ της. Έχουμε αντίγραφα τα οποία αρχίζουν μερικές γενιές μετά τη σύνταξη των πρωτοτύπων, ενώ στην περίπτωση άλλων αρχαίων εγγράφων ενδέχεται να έχουν μεσολαβήσει πέντε, οκτώ ή και δέκα αιώνες μεταξύ του πρωτοτύπου και του πρώτου αντιγράφου που έχει φτάσει ως τις μέρες μας».

«Εκτός από τα ελληνικά αντίγραφα, έχουμε και μεταφράσεις των ευαγγελίων σε άλλες γλώσσες σχετικά νωρίς -στα λατινικά, συριακά και κοπτικά. Και πέρα απ' αυτό έχουμε και τις λεγόμενες δευτερογενείς μεταφράσεις που έγιναν λίγο αργότερα -όπως στα αρμένικα και στα γοθικά. Συν πολλές άλλες -στα γεωργιανά, αιθιοπικά, κτλ.».

«Πώς βοηθά αυτό;» ρώτησα.

«Διότι, ακόμη κι αν δεν είχαμε καθόλου ελληνικά κείμενα σήμερα, συγκεντρώνοντας τις πληροφορίες απ' αυτές τις μεταφράσεις, που έγιναν σχετικά νωρίς, θα μπορούσαμε στην ουσία να είχαμε αναπαράγει το περιεχόμενο της Καινής Διαθήκης. Επίσης, ακόμη κι αν είχαμε χάσει όλα τα ελληνικά χειρόγραφα και όλες τις πρώτες μεταφράσεις, θα μπορούσαμε και πάλι να αναπαράγουμε την Καινή Διαθήκη από την πληθώρα των σχολίων, κηρυγμάτων, επιστολών, κτλ. των πρώτων Πατέρων της Εκκλησίας».

Παρόλο που αυτό ακουγόταν εντυπωσιακό, για μένα ήταν δύσκολο να αξιολογήσω αυτό το αποδεικτικό στοιχείο μεμονωμένα. Χρειαζόμουν κάποιο υπόβαθρο, για να εκτιμήσω καλύτερα τη μοναδικότητα της Καινής Διαθήκης. Διερωτόμουν λοιπόν πώς άραγε να συγκρινόταν η Καινή Διαθήκη με άλλα γνωστά έργα της αρχαιότητας;

ΕΝΑ ΒΟΥΝΟ ΑΠΟ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

«Όταν μιλάτε για εξαιρετικά μεγάλο αριθμό χειρογράφων», ρώτησα, «πώς συγκρίνεται αυτό με άλλα αρχαία βιβλία, τα οποία οι επιστήμονες δεν έχουν πρόβλημα να δεχτούν ως αξιόπιστα; Για παράδειγμα, πείτε μου για τα κείμενα συγγραφέων από την εποχή περίπου του Ιησού».

Έχοντας προβλέψει την ερώτηση, ο Metzger αναφέρθηκε σε μερικές χειρόγραφες σημειώσεις του που είχε φέρει μαζί του.

«Πάρτε τον Τάκιτο, το Ρωμαίο ιστορικό, ο οποίος έγραψε τα "Χρονικά της Αυτοκρατορικής Ρώμης" γύρω στο 160 μ.Χ.», άρχισε. «Τα πρώτα έξι βιβλία του υπάρχουν σήμερα σε ένα μόνο χειρόγραφο, το οποίο αντιγράφηκε περίπου το 850 μ.Χ. Τα βιβλία έντεκα με δέκα έξι βρίσκονται σ' ένα άλλο χειρόγραφο, το οποίο ανάγεται στον ενδέκατο αιώνα. Τα βιβλία επτά με δέκα έχουν χαθεί. Υπάρχει λοιπόν μεγάλο κενό μεταξύ της εποχής κατά την οποία ο Τάκιτος αναζήτησε τις πληροφορίες του και τις

κατέγραψε και των μόνων αντιγράφων τα οποία έχουν επιζήσει».

«Σχετικά με τον Ιώσηπο, τον ιστορικό του πρώτου αιώνα, έχουμε εννέα ελληνικά αντίγραφα του έργου του "Ιουδαϊκός Πόλεμος" και τα αντίγραφα αυτά ανάγονται στο δέκατο, ενδέκατο και δωδέκατο αιώνα. Υπάρχει μία λατινική μετάφραση από τον τέταρτο αιώνα και μεσαιωνικό ρωσικό υλικό από τον ενδέκατο και δωδέκατο αιώνα».

Αυτά τα νούμερα ήταν εντυπωσιακά. Σ' αυτά τα αρχαία έργα υπάρχει μόνο μία εξαιρετικά λεπτή κλωστή που τα συνδέει με τη σύγχρονη εποχή. Και ρώτησα: «Συγκριτικά, πόσα χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης υπάρχουν σήμερα;»

Τα μάτια του Metzger άνοιξαν διάπλατα. «Περισσότερα από πέντε χιλιάδες είναι καταλογοποιημένα», είπε με ενθουσιασμό κι η φωνή του ανέβηκε μια οκτάβα.

Αυτό ήταν ένα ολόκληρο βουνό από χειρόγραφα σε σύγκριση με τον όγκο των χειρογράφων του Τάκιτου και του Ιώσηπου που φάνταζε σαν μυρμηγκοφωλιά! «Είναι ασυνήθιστο αυτό για τον αρχαίο κόσμο; Ποιων χειρογράφων ο αριθμός έρχεται δεύτερος σε όγκο;» ρώτησα.

«Ο όγκος του υλικού της Καινής Διαθήκης, σε σύγκριση μ' εκείνο άλλων έργων της αρχαιότητας, σχεδόν δημιουργεί αμηχανία», είπε. «Μετά από την Καινή Διαθήκη τη μεγαλύτερη απόδειξη από πλευράς όγκου χειρογράφων έχει η Ιλιάδα του Ομήρου, η οποία ήταν η "βίβλος" των αρχαίων Ελλήνων. Υπάρχουν κάτι λιγότερο από 650 ελληνικά χειρόγραφα της Ιλιάδας σήμερα. Μερικά είναι πολύ αποσπασματικά. Ανάγονται στο δεύτερο και τρίτο μ.Χ. αιώνα και εφεξής. Όταν σκεφτεί κανείς ότι ο Όμηρος έγραψε την Ιλιάδα γύρω στο 800 π.Χ., βλέπει ότι το κενό είναι πάρα πολύ μεγάλο».

«Πολύ μεγάλο;» Ο χαρακτηρισμός αυτός είναι πολύ επιεικής, γιατί το μεσοδιάστημα ήταν χίλια χρόνια! Δεν υπήρχε λοιπόν καμία σύγκριση: η απόδειξη των κειμένων της Καινής Διαθήκης είναι πληθωρική, όταν την αντιπαραθέσεις με την απόδειξη άλλων αξιοσέβαστων κειμένων της αρχαιότητας -έργων που οι σύγχρονοι επιστήμονες δεν διστάζουν να χαρακτηρίζουν αυθεντικά.

Η περιέργειά μου για τα χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης είχε ανάψει και ρώτησα τον Metzger να μου περιγράψει μερικά απ' αυτά.

«Τα αρχαιότερα είναι αποσπάσματα σε πάπυρο, ο οποίος ήταν μια γραφική ύλη φτιαγμένη από το φυτό του πάπυρου που έβγαινε στα έλη του δέλτα του Νείλου στην Αίγυπτο», είπε. «Υπάρχουν σήμερα ενενήντα εννιά τέτοια κομμάτια πάπυρου τα οποία περιλαμβάνουν ένα ή περισσότερα χωρία ή Βιβλία της Καινής Διαθήκης».

Οι σημαντικότεροι πάπυροι που ήρθαν στο φως ήταν οι Chester Beatty Βιβλικοί Πάπυροι που ανακαλύφθηκαν γύρω στο 1930. Απ' αυτούς ο υπ' αριθμόν 1 Beatty Βιβλικός Πάπυρος περιλαμβάνει τμήματα από τα τέσσερα ευαγγέλια και τις Πράξεις των Αποστόλων και ανάγεται στον τρίτον αιώνα. Ο υπ' αριθμόν 2 Πάπυρος περιλαμβάνει μεγάλα τμήματα οκτώ επιστολών του Παύλου, συν τμήματα της προς Εβραίους Επιστολής και ανάγεται στο 200 περίπου μ.Χ. Ο υπ' αριθμόν 3 Πάπυρος περιλαμβάνει ένα μεγάλο τμήμα του Βιβλίου της Αποκάλυψης και ανάγεται στον τρίτο αιώνα.

«Μία άλλη ομάδα σημαντικών χειρογράφων επάνω σε πάπυρο αγοράστηκε από έναν Ελβετό βιβλιόφιλο με το όνομα M. Martin Bodmer. Ο αρχαιότερος απ' αυτούς τους παπύρους, που ανάγεται στο 200 περίπου μ.Χ., περιλαμβάνει περίπου τα $\frac{2}{3}$ του ευαγγελίου του Ιωάννη. Ένας άλλος πάπυρος περιλαμβάνει τμήματα των ευαγγελίων του Λουκά και του Ιωάννη και ανάγεται στον τρίτο αιώνα».

Στο σημείο αυτό, το κενό μεταξύ του πρωτότυπου κειμένου των βιογραφιών για τον Ιησού και των αρχαιότερων χειρογράφων ήταν εξαιρετικά μικρό. Αλλά ποιο είναι το αρχαιότερο χειρόγραφο που έχουμε; Επίσης, αναρωτήθηκα, πόσο μπορούν τα χειρόγραφα να πλησιάσουν τα πρωτότυπα κείμενα, εκείνα που οι ειδικοί ονομάζουν αυτόγραφα;

ΤΟ ΜΙΚΡΟ ΚΟΜΜΑΤΑΚΙ ΠΟΥ ΑΛΛΑΞΕ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

«Από όλη την Καινή Διαθήκη, ποιο είναι το αρχαιότερο κομμάτι που έχουμε στη διάθεσή μας σήμερα;» ρώτησα.

Ο Metzger δεν χρειάστηκε να σκεφτεί, για ν' απαντήσει. «Είναι ένα τμήμα του ευαγγελίου του Ιωάννη, το οποίο περιλαμβάνει υλικό από το ιη' κεφάλαιο. Έχει πέντε εδάφια -τρία από τη μία πλευρά και δύο απ' την άλλη- και το μέγεθός του είναι 6 x 9 εκατοστά», είπε.

«Πώς ανακαλύφτηκε;»

«Αγοράστηκε στην Αίγυπτο το 1920, αλλά για χρόνια πέρασε απαρατήρητο ανάμεσα σε άλλα αποσπάσματα τέτοιων παπύρων. Στη συνέχεια όμως, το 1934, ο C. H. Roberts του Κολεγίου του Saint John της Οξφόρδης ταξινομούσε τους παπύρους στη βιβλιοθήκη John Rylands στο Πανεπιστήμιο του Manchester της Αγγλίας. Το αναγνώρισε αμέσως ότι περιείχε ένα τμήμα του ευαγγελίου του Ιωάννη και μπόρεσε να προσδιορίσει τη χρονολογία του από το στιλ της γραφής».

«Και τι συμπέρανε;» ρώτησα. «Πόσο παλιό είναι;»

«Το τοποθέτησε στο 100 με 150 μ.Χ. Πολλοί άλλοι διακεκριμένοι παλαιογράφοι όπως ο Sir Frederic Kenyon, ο Sir Harold Bell, ο Adolf Deissmann, ο W. H. P. Hatch, ο Ulrich Wilcken κ.ά. είναι σύμφωνοι μ' αυτή την εκτίμηση. Ο Deissmann ήταν πεπεισμένος ότι ανατρέχει τουλάχιστον στην εποχή του Αυτοκράτορα Αδριανού, ο οποίος ήταν στην εξουσία από το 117 ως το 138 μ.Χ., ή ακόμη και του Τραϊανού, ο οποίος ήταν στην εξουσία από το 98 ως το 117 μ.Χ.»

Αυτή η ανακάλυψη ήταν εκπληκτική. Κι αυτό γιατί τον τελευταίο αιώνα σκεπτικιστές Γερμανοί θεολόγοι υποστήριξαν με πάθος ότι το τέταρτο ευαγγέλιο δεν είχε καν γραφτεί νωρίτερα απ' το έτος 160 μ.Χ, μια χρονολογία πολύ απομακρυσμένη από τα γεγονότα στη ζωή του Ιησού, ώστε να έχει μεγάλη ιστορική αξία. Οι θεολόγοι αυτοί κατόρθωσαν να επηρεάσουν ολόκληρες γενιές επιστημόνων, οι οποίοι στη συνέχεια περιφρόνησαν την αξιοπιστία του ευαγγελίου του Ιωάννη.

«Αυτό σίγουρα πετάει αυτή τη γνώμη έξω απ' τα παράθυρο», σχολίασα.

«Ναι, την πετάει», είπε ο Metzger. «Γιατί εδώ έχουμε, σε μία πολύ παλιά χρονολογία, ένα απόσπασμα του ευαγγελίου του Ιωάννη στην περιοχή μιας κοινότητας στο Νείλο ποταμό της Αιγύπτου, δηλαδή πολύ μακριά από την Έφεσο της Μικράς Ασίας, όπου το ευαγγέλιο κατά πάσα πιθανότητα συντάχτηκε».

Αυτό το εύρημα έχει κυριολεκτικά αναθεωρήσει πολλές προσφιλείς απόψεις στην ιστορία, τοποθετώντας το ευαγγέλιο του Ιωάννη πολύ κοντύτερα προς την εποχή που ο Ιησούς περπάτησε πάνω στη γη. Έκανα μια σημείωση στο νου μου να τσεκάρω μ' έναν αρχαιολόγο αν κάποια άλλα αρχαιολογικά ευρήματα έχουν επιβεβαιώσει την εμπιστοσύνη που έχουμε στο τέταρτο ευαγγέλιο.

ΕΝΑΣ ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΝ

Τα χειρόγραφα σε παπύρους αποτελούν βέβαια τα παλαιότερα αντίγραφα της Καινής Διαθήκης, αλλά υπάρχουν και αρχαία αντίγραφα γραμμένα σε περγαμηνές, οι οποίες κατασκευάζονταν από το δέρμα αγελάδας, πρόβατου, γίδας και αντιλόπης.

«Έχουμε χειρόγραφα που είναι όλα γραμμένα με κεφαλαία ελληνικά γράμματα», εξήγησε ο Metzger. «Σήμερα έχουμε 306 απ' αυτά τα χειρόγραφα, μερικά απ' τα οποία ανάγονται στον τρίτο αιώνα. Το σπουδαιότερο είναι ο Codex Sinaiticus (Σιναιτικός Κώδικας), ο οποίος είναι το μόνο κείμενο γραμμένο εξολοκλήρου με κεφαλαία γράμματα, και ο Codex Vaticanus (Κώδικας του Βατικανού), ο οποίος δεν είναι τόσο πλήρης. Και οι δύο ανάγονται στο 350 περίπου μ.Χ.»

«Ένας νέος τύπος γραφής εφευρέθηκε γύρω στο 800 μ.Χ., ο λεγόμενος μικρογράμματος, και έχουμε περίπου 2.856 τέτοια χειρόγραφα μικρογράμματος κωδίκων. Επίσης, υπάρχουν και τα λεξιονάρια ή αναγνωστάρια τα οποία περιέχουν κείμενα της Καινής Διαθήκης με τη σειρά που έπρεπε να διαβάζονται στις πρώτες χριστιανικές εκκλησίες στον καθορισμένο κατά τη διάρκεια του έτους χρόνο. Απ' αυτά έχουν καταλογοποιηθεί τα 2.403, πράγμα που ανεβάζει το σύνολο των ελληνικών χειρογράφων σε 5.664».

«Εκτός από τα ελληνικά κείμενα», είπε, «υπάρχουν και χιλιάδες άλλα αρχαία χειρόγραφα της Καινής Διαθήκης σε άλλες γλώσσες. Οκτώ με δέκα χιλιάδες στα λατινικά, συν οκτώ χιλιάδες στα αιθιοπικά, σλάβικα και αρμένικα. Συνολικά υπάρχουν περίπου 24.000 χειρόγραφα».

«Ποια είναι λοιπόν η γνώμη σας;» ρώτησα, θέλοντας να βεβαιωθώ ξεκάθαρα γι' αυτό που νόμιζα ότι τον άκουγα να μου λέει. «Από πλευράς αριθμού χειρογράφων και το χρονικό διάστημα που παρεμβάλλεται μεταξύ των πρωτοτύπων και των πρώτων αντιγράφων, πώς συγκρίνεται η Καινή Διαθήκη με άλλα πολύ γνωστά έργα της αρχαιότητας;»

«Υπερέχει κατά πολύ», απάντησε. «Μπορούμε να έχουμε μεγάλη εμπιστοσύνη στην πιστότητα με την οποία αυτό το υλικό έφτασε στα χέρια μας, ιδίως σε σύγκριση με άλλα αρχαία φιλολογικά έργα».

Αυτό το συμπέρασμα του Metzger το συμμερίζονται και άλλοι διακεκριμένοι επιστήμονες ανά τον κόσμο. Για παράδειγμα, ο F. F. Bruce, ο διακεκριμένος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Manchester στην Αγγλία και συγγραφέας του έργου *The New Testament Documents: Are They Reliable?* (Τα κείμενα της Καινής Διαθήκης: Είναι άραγε αξιόπιστα;), είπε: «Δεν υπάρχει πουθενά στον κόσμο άλλο κομμάτι της αρχαίας φιλολογίας, το οποίο να διαθέτει τέτοιο πλούτο καλού αποδεικτικού υλικού κειμένων όσο η Καινή Διαθήκη»².

Ο Metzger είχε ήδη αναφέρει το όνομα του Sir Frederic Kenyon, τέως διευθυντή του Βρετανικού Μουσείου και συγγραφέα του έργου *The Paleography of Greek Papyri* (Η παλαιογραφία των ελληνικών παπύρων). Αυτός ο Kenyon έχει πει ότι «σε καμία άλλη περίπτωση δεν είναι το χρονικό διάστημα μεταξύ της σύνταξης του πρωτότυπου βιβλίου και της χρονολογίας των αρχαιότερων χειρογράφων τόσο μικρός όσο στην Καινή Διαθήκη»³.

Το τελικό συμπέρασμα του Metzger ήταν το εξής: «Το τελευταίο στήριγμα για οποιαδήποτε αμφιβολία σχετικά με το αν οι Γραφές έχουν ουσιαστικά περιέλθει σ' εμάς όπως γράφτηκαν έχει τώρα πια καταρριφθεί»⁴.

Ωστόσο, τι γίνεται με τις ασυμφωνίες μεταξύ των διαφόρων χειρογράφων; Την εποχή πριν εφευρεθούν τα φωτοτυπικά μηχανήματα, τα οποία φωτοτυπούν με ταχύτητα αστραπής, η αντιγραφή των χειρογράφων γινόταν με πολύ κόπο -γράμμα προς γράμμα, λέξη προς λέξη, σειρά προς σειρά- από ειδικούς αντιγραφείς και η διαδικασία αυτή άνοιγε διάπλατα την πόρτα σε λάθη. Τώρα ήθελα να επικεντρωθώ στο ερώτημα αν αυτά τα εξ αντιγραφής λάθη έχουν απελπιστικά και αδιόρθωτα γεμίσει τις σύγχρονες Γραφές μας με ανακρίβειες.

Η ΕΞΕΤΑΣΗ ΛΑΘΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ

«Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα γράμματα του ελληνικού αλφαβήτου μοιάζουν πολύ μεταξύ τους και ότι οι συνθήκες κάτω απ' τις οποίες δούλευαν οι αντιγραφείς ήταν πρωτόγονες, φαίνεται σχεδόν αναπόφευκτο ότι στο κείμενο θα είχαν παρεισφρήσει λάθη στην αντιγραφή», είπα.

«Ακριβώς έτσι είναι», παραδέχτηκε ο Metzger.

«Δεν ανέρχεται μάλιστα ο αριθμός των παραλλαγών μεταξύ των αρχαίων χειρογράφων που έχουμε σε δεκάδες χιλιάδων;»

«Ακριβώς έτσι είναι».

«Δεν σημαίνει λοιπόν αυτό ότι δεν μπορούμε να βασιζόμαστε στα χειρόγραφα;» ρώτησα με φωνή που έμοιαζε περισσότερο με φωνή κατηγορού παρά με ανθρώπου ο οποίος έπαιρνε συνέντευξη και ρωτούσε ερωτήσεις.

«Όχι, κύριε, δεν σημαίνει κάτι τέτοιο», απάντησε ο Metzger σταθερά. «Πρώτα πρώτα, θέλω να πω το εξής: τα γυαλιά ανακαλύφθηκαν το 1373 στη Βιέννη και είμαι βέβαιος ότι ο αστιγματισμός δεν ήταν άγνωστος στον κύκλο των αντιγραφών. Αυτό επιδεινωνόταν απ' το γεγονός ότι ήταν γενικά δύσκολο να διαβάσει κανείς ξεθωριασμένα χειρόγραφα, στα οποία κάποιος μελάνι είχε ξεβάψει. Και υπήρχαν και άλλοι κίνδυνοι -για παράδειγμα, η έλλειψη συγκέντρωσης των αντιγραφών. Οπότε, ναι, παρόλο που οι αντιγραφείς ήταν κατά κανόνα εξαιρετικά προσεκτικοί, τα λάθη δεν αποφεύχτηκαν».

«Αλλά», βιάστηκε να προσθέσει, «υπάρχουν και παράγοντες που ενεργούν αντισταθμιστικά ως προς αυτό. Για παράδειγμα, μερικές φορές η μνήμη του αντιγραφέα τον εξαπατούσε. Μεταξύ του χρόνου που διάβασε το κείμενο και του χρόνου που το αντέγραψε η σειρά των λέξεων μπορεί να άλλαξε. Μπορεί να κατέγραψε τις σωστές λέξεις αλλά σε λάθος σειρά. Αυτό όμως δεν είναι κάτι το τραγικό για την ελληνική γλώσσα η οποία, αντίθετα απ' την αγγλική, είναι μια γλώσσα που έχει πτώσεις».

«Που σημαίνει...», τον προκάλεσα.

«Που σημαίνει ότι, ενώ στα αγγλικά υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ του, "man bites dog" και "dog bites man", ("άνθρωπος δαγκώνει σκύλο" και "σκύλος δαγκώνει άνθρωπο"), στα ελληνικά η σειρά των λέξεων δεν δημιουργεί πρόβλημα. Μία λέξη είναι το υποκείμενο της πρότασης -και αυτό φαίνεται από την πτώση- και δεν έχει καμία σημασία σε ποια θέση βρίσκεται. Συνεπώς, η έννοια της πρότασης δεν αλλοιώνεται αν οι λέξεις δεν είναι στη σωστή σειρά. Οπότε, ναι, υπάρχουν μερικές παραλλαγές στα κείμενα των αντιγράφων, αλλά γενικά πρόκειται για παραλλαγές αυτού του τύπου, οι οποίες είναι άνευ σημασίας. Οι διαφορές στην ορθογραφία είναι ένα άλλο παράδειγμα».

Και πάλι όμως ο υψηλός αριθμός στις παραλλαγές ή διαφορές των αντιγράφων μεταξύ τους ήταν ανησυχητική. Είχα δει σε κάποιες εκτιμήσεις ότι ανέρχονταν σε διακόσιες χιλιάδες⁵. Ο Metzger ωστόσο υποβάθμισε τη σημασία αυτού του αριθμού.

«Ο αριθμός φαίνεται μεγάλος, αλλά αυτό είναι παραπλανητικό εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο μετρίωνται οι παραλλαγές», είπε. Και μετά εξήγησε ότι, αν μία λέξη ήταν γραμμένη ανορθόγραφα σε δύο χιλιάδες χειρόγραφα, αυτό μέτραγε σαν δύο χιλιάδες λάθη.

Εστίασα την προσοχή μου στο πιο σπουδαίο ζήτημα. Πόσα δόγματα της εκκλησίας κινδυνεύουν από τις παραλλαγές στα χειρόγραφα;»

«Δεν ξέρω κανένα δόγμα που να είναι σε κίνδυνο», απάντησε με αυτοπεποίθηση.

«Κανένα;»

«Κανένα», επανέλαβε. «Τώρα, βέβαια, οι Μάρτυρες του Ιεχωβά έρχονται στην πόρτα μας και λένε, 'Η Γραφή σας έχει λάθος στην αγγλική μετάφραση του King James που λέει ότι ο Πατέρας, ο Λόγος και το Άγιο Πνεύμα είναι ένα (Α΄ Επιστ. Ιωάν. ε΄ 7-8), γιατί αυτό δεν υπάρχει στα αρχαιότερα χειρόγραφα)».

«Και αυτό είναι αρκετά σωστό. Νομίζω ότι αυτά τα λόγια υπάρχουν σε μόνο επτά ή οκτώ αντίγραφα, όλα από το δέκατο πέμπτο και δέκατο έκτο αιώνα. Αναγνωρίζω ότι αυτό δεν είναι από κείνα τα πράγματα που ο συγγραφέας της Α΄ Επιστολής του Ιωάννη είχε υπόψη του να γράψει».

«Αυτό όμως δεν εκθρονίζει τη μαρτυρία στην Αγία Γραφή για την Τριαδικότητα του Θεού, η οποία είναι θεμελιωμένη σε πολύ ισχυρές μαρτυρίες. Κατά τη Βάπτιση του Ιησού, ο Πατέρας μιλάει, ο αγαπητός Υιός βαπτίζεται και το Άγιο Πνεύμα κατεβαίνει επάνω στον Υιό*. Και στο τέλος της Β΄ Επιστολής προς Κορινθίους ο Παύλος λέει, "Η χάρις του Κυρίου Ιησού Χριστού, και η αγάπη του Θεού, και η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος εἴη μετά πάντων υμῶν". Υπάρχουν πολλά σημεία στα οποία εμφανίζεται ο

Τριαδικός Θεός».

«Δηλαδή, λέτε ότι οι παραλλαγές, όταν υπάρχουν, τείνουν να είναι μικρές μάλλον παρά ουσιαστικές;» ρώτησα.

«Ναι, ναι. Αυτό είναι σωστό. Και οι επιστήμονες εργάζονται πολύ προσεκτικά για να τις εξομαλύνουν, ανατρέχοντας στην αρχική σημασία. Ακόμη και οι πιο ουσιαστικές παραλλαγές δεν ανατρέπουν κανένα δόγμα της εκκλησίας. Κάθε καλή Αγία Γραφή θα έχει υποσημειώσεις, οι οποίες θα ειδοποιούν τον αναγνώστη για το ότι υπάρχουν εναλλακτικά κείμενα με συνέπειες στο νόημα. Αλλά και πάλι αυτό είναι σπάνιο».

Τόσο σπάνιο που οι επιστήμονες Norman Geisler και William Nix συμπεραίνουν τα εξής: «Η Καινή Διαθήκη, λοιπόν, όχι μόνο έχει διασωθεί σε πολύ περισσότερα αντίγραφα απ' ό,τι οποιοδήποτε άλλο βιβλίο από την αρχαιότητα, αλλά έχει διασωθεί και σε πιο αυθεντική μορφή απ' ό,τι οποιοδήποτε άλλο μεγάλο βιβλίο -μία μορφή η οποία είναι κατά 99,5% αδιάφθορη»⁶.

Ωστόσο, ακόμη κι αν αληθεύει ότι στο πέρασμά της από την ιστορία η Καινή Διαθήκη έχει παραμείνει μοναδικά αξιόπιστη, πώς ξέρουμε ότι έχουμε την όλη εικόνα;

Τι γίνεται με τις κατηγορίες ότι οι εκκλησιαστικές σύνοδοι αποσιώπησαν κείμενα εξίσου αξιόπιστα, επειδή δεν τους άρεσε η εικόνα του Ιησού την οποία παρουσίαζαν; Πώς ξέρουμε ότι τα 27 Βιβλία που περιέχονται στην Καινή Διαθήκη έχουν τις καλύτερες και πιο αξιόπιστες πληροφορίες που υπάρχουν; Γιατί οι Γραφές μας έχουν τον Ματθαίο, τον Μάρκο, τον Λουκά και τον Ιωάννη, αλλά όχι και άλλα αρχαία ευαγγέλια -το ευαγγέλιο του Φιλίππου, το ευαγγέλιο των Αιγυπτίων, το ευαγγέλιο της Αλήθειας και το ευαγγέλιο της Μαριάμ- τα οποία έχουν αποκλειστεί;

Είχε έρθει η ώρα να στραφούμε στο ερώτημα του "Κανόνα" της Καινής Διαθήκης και, ως γνωστό, η ελληνική αυτή λέξη, η οποία έχει περάσει αυτούσια και στην αγγλική γλώσσα (Canon), σημαίνει χάρακας, πρότυπο, στάθμη. Περιγράφει εκείνα τα Βιβλία τα οποία έχουν γίνει αποδεκτά ως επίσημα κείμενα στην εκκλησία και περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη⁷. Ο Metzger θεωρείται ηγετική αυθεντία σ' αυτό τον τομέα.

"ΥΨΗΛΟΣ ΒΑΘΜΟΣ ΟΜΟΦΩΝΙΑΣ"

«Πώς αποφάσισαν οι ηγέτες της εκκλησίας ποια Βιβλία να θεωρήσουν αυθεντικά και ποια όχι;», ρώτησα. «Τι κριτήρια χρησιμοποίησαν για να προσδιορίσουν ποια Βιβλία θα περιληφθούν στην Καινή Διαθήκη;»

«Βασικά, η πρώτη εκκλησία είχε τρία κριτήρια», απάντησε. «Πρώτον, τα Βιβλία πρέπει να έχουν την αποστολική σφραγίδα - δηλαδή, πρέπει ή να είναι γραμμένα από τους ίδιους τους αποστόλους, που ήταν αυτόπτες μάρτυρες των όσων έγραφαν, ή από οπαδούς των αποστόλων. Έτσι, στην περίπτωση του Μάρκου και του Λουκά, παρόλο που αυτοί δεν ήταν μεταξύ των Δώδεκα, η πρώτη χριστιανική παράδοση μάς πληροφορεί ότι ο Μάρκος ήταν βοηθός του Πέτρου και ο Λουκάς συνεργάτης του Παύλου».

«Δεύτερον, υπήρχε το κριτήριο της συμμόρφωσης με το λεγόμενο κανόνα της πίστης. Αυτό σημαίνει: "ήταν το έγγραφο σύμφωνο με τη βασική χριστιανική παράδοση, την οποία η εκκλησία αναγνώριζε ως στάθμη"; Τρίτον, υπήρχε το κριτήριο εάν και κατά πόσο το συγκεκριμένο κείμενο ήταν δεκτό επί μόνιμης βάσης και χρησιμοποιείτο από την ευρύτερη χριστιανική εκκλησία».

«Εφάρμοζαν δηλαδή αυτά τα κριτήρια και μετά ό,τι επακολούθησε;» ρώτησα.

«Δεν θα ήταν σωστό, βέβαια, να πούμε ότι αυτά τα κριτήρια εφαρμόζονταν μόνο μηχανικά», απάντησε. «Εννοείται ότι υπήρχαν πολλές διαφορετικές γνώμες για το ποιο κριτήριο θα έπρεπε να θεωρηθεί ως το αποφασιστικό σε κάθε περίπτωση».

«Εκείνο όμως που είναι αξιόλογο είναι ότι, παρόλο που τα όρια του Κανόνα παρέμεναν ρευστά για ένα διάστημα, στην ουσία υπήρχε μεγάλη ομοφωνία αναφορικά με το μεγαλύτερο μέρος της Καινής Διαθήκης τους δύο πρώτους αιώνες. Και αυτό ίσχυε για

πολλές εκκλησίες, οι οποίες μάλιστα ήταν διασκορπισμένες σε περιοχές που απείχαν πολύ μεταξύ τους.

«Οπότε», ρώτησα, «θα μπορούσαμε να πούμε ότι τα τέσσερα ευαγγέλια που έχουμε στην Καινή Διαθήκη σήμερα συγκέντρωναν όλα αυτά τα κριτήρια τα οποία άλλα "ευαγγέλια" δεν συγκέντρωναν;»

«Ναι», απάντησε. «Το όλο ζήτημα, θα μπορούσε να πει κανείς, ήταν ένα παράδειγμα του "δίκαιου του ισχυροτέρου" "αν μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτή τη φράση. Μιλώντας για τον Κανόνα της Καινής Διαθήκης, ο Arthur Darby Nock συνήθιζε να λέει στους φοιτητές του στο Πανεπιστήμιο του Harvard, "Οι πιο πολυταξιδεμένοι δρόμοι στην Ευρώπη είναι οι δρόμοι οι οποίοι είναι οι καλύτεροι. Και επειδή είναι οι καλύτεροι, γι' αυτό είναι και οι πιο πολυταξιδεμένοι". Αυτή η αναλογία είναι πολύ καλή. Ο Βρετανός σχολιαστής William Barclay το είπε ως εξής, "Η απλή αλήθεια είναι ότι τα Βιβλία της Καινής Διαθήκης χαρακτηρίστηκαν ως κανονικά επειδή κανείς δεν μπορούσε να τα εμποδίσει να πάρουν αυτό το χαρακτηρισμό"».

«Μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι κανένα άλλο αρχαίο βιβλίο δεν μπορεί να συγκριθεί με την Καινή Διαθήκη από πλευράς σπουδαιότητας για τη χριστιανική ιστορία και το χριστιανικό δόγμα. Όταν μελετά κανείς την πρώιμη ιστορία του Κανόνα, πείθεται ότι η Καινή Διαθήκη περιέχει τις καλύτερες πηγές για την ιστορία του Ιησού. Εκείνοι που διέκριναν τα όρια του Κανόνα είχαν μια ξεκάθαρη και πολύ ισορροπημένη θεώρηση του ευαγγελίου του Χριστού».

«Απλά διαβάστε αυτά τα άλλα κείμενα, για να δείτε και μόνοι σας. Έχουν γραφτεί αργότερα απ' τα τέσσερα ευαγγέλια -το δεύτερο, τρίτο, τέταρτο, πέμπτο, ακόμη και έκτο αιώνα μ.Χ.-, δηλαδή πολλά χρόνια μετά την εποχή του Ιησού και γενικά είναι πολύ κοινότυπα. Έχουν ονόματα όπως "το ευαγγέλιο του Πέτρου" και το "ευαγγέλιο της Μαριάμ", τα οποία δεν έχουν καμία σχέση με τα ονόματα των πραγματικών συγγραφέων τους. Αντίθετα, τα τέσσερα ευαγγέλια στην Καινή Διαθήκη έγιναν αμέσως αποδεκτά με σημαντική ομοφωνία ως αυθεντικά για την ιστορία που αφηγούνταν».

Ωστόσο, ήξερα ότι μερικοί φιλελεύθεροι επιστήμονες, μέλη κυρίως του πολυδιαφημισμένου Jesus Seminar (Σεμιναρίου για τον Ιησού)*, πιστεύουν ότι το ευαγγέλιο του Θωμά θα έπρεπε να αρθεί στο ίδιο ανάστημα με τα τέσσερα κλασικά ευαγγέλια. Μήπως αυτό το μυστήριο ευαγγέλιο έπεσε θύμα πολιτικής διαμάχης στους κόλπους της εκκλησίας και κατέληξε να παραλειφθεί λόγω των μη δημοφιλών δογματικών του θέσεων; Αποφάσισα να ρωτήσω ευθέως τον Metzger πάνω σ' αυτό το θέμα.

ΤΑ "ΜΥΣΤΙΚΑ ΛΟΓΙΑ" ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

«Δρ Metzger, το ευαγγέλιο του Θωμά, το οποίο ήταν μεταξύ των Nag Hammadi εγγράφων που βρέθηκαν στην Αίγυπτο το 1945, ισχυρίζεται ότι περιέχει τα "μυστικά λόγια τα οποία είπε ο ζωντανός Ιησούς και κατέγραψε ο Ιούδας Θωμάς". Γιατί η εκκλησία απέκλεισε αυτό το ευαγγέλιο;»

Ο Metzger ήταν πλήρως ενημερωμένος για το έργο. «Το "ευαγγέλιο του Θωμά" ήρθε στο φως μέσ' από ένα κοπτικό έγγραφο του 5ου αιώνα, το οποίο μετέφρασα στα αγγλικά», είπε. «Περιέχει 114 ρητά, που αποδίδονται στον Ιησού, αλλά καμία αφήγηση για το τι έκανε ο Ιησούς και φαίνεται ότι έχει γραφτεί στην ελληνική γλώσσα στη Συρία το 140 περίπου μ.Χ. Σε μερικές περιπτώσεις νομίζω ότι το ευαγγέλιο αυτό παραθέτει σωστά τα λόγια του Ιησού με κάποιες ελαφρές αποκλίσεις».

Αυτό σίγουρα ήταν μια παράξενη δήλωση. «Σας παρακαλώ, αναπτύξτε περισσότερο αυτό το σημείο», είπα.

«Για παράδειγμα, στο ευαγγέλιο του Θωμά ο Ιησούς λέει, "Μια πόλη που είναι κτισμένη επάνω σε ψηλό βουνό, δεν μπορεί να κρυφτεί"*. Εδώ το επίθετο ψηλό έχει προστεθεί, αλλά το υπόλοιπο είναι το ίδιο με το εδάφιο 14 στο ε' κεφάλαιο του ευαγγελίου του Ματθαίου που λέει, "[π]όλις κρυμμένη επάνω όρους δεν δύναται να κρυφθή". Ή, ο Ιησούς λέει, "Δώστε στον αυτοκράτορα ό,τι ανήκει στον αυτοκράτορα, δώστε στο Θεό ό,τι ανήκει στο Θεό, και ό,τι ανήκει σ' εμένα δώστε σ' εμένα". Σ' αυτή την περίπτωση η τελευταία φράση έχει προστεθεί και δεν υπάρχει στο εδάφιο 21 του κβ' κεφαλαίου του ευαγγελίου του Ματθαίου το οποίο λέει, "Απόδοτε λοιπόν τα του Καίσαρος εις τον Καίσαρα, και τα του Θεού εις τον Θεόν"».

«Υπάρχουν, ωστόσο, και μερικά πράγματα στον Θωμά τα οποία είναι εντελώς ξένα προς τα κανονικά ευαγγέλια. Για παράδειγμα, ο Ιησούς φέρεται να λέει, "Σκίστε ένα ξύλο, εκεί είμαι σηκώστε μια πέτρα, εκεί θα με βρείτε". Αυτό είναι πανθεϊσμός, η ιδέα δηλαδή ότι ο Ιησούς είναι συνώνυμος με την ύλη αυτού του κόσμου. Κάτι τέτοιο είναι αντίθετο με ο,τιδήποτε έχει γραφτεί στα κανονικά ευαγγέλια».

«Το ευαγγέλιο του Θωμά τελειώνει με μια φράση που λέει, "Ας φύγει από μας η Μαριάμ, γιατί οι γυναίκες δεν είναι άξιες της ζωής. Ο Ιησούς είπε: Να, θα την ελκύσω, ώστε να την κάνω άνδρα, για να γίνει και αυτή πνεύμα ζωντανό όμοιο με εσάς τους άνδρες· γιατί κάθε γυναίκα που θα γίνει άνδρας θα εισέλθει στη βασιλεία των ουρανών"».

Τα φρούδια του Metzger ανασηκώθηκαν λες και εξεπλάγη με τα ίδια του τα λόγια. Είπε λοιπόν με έμφαση, "Αυτός τώρα δεν είναι ο Ιησούς τον οποίο γνωρίζουμε από τα ευαγγέλια του Κανόνα της Καινής Διαθήκης!"

Τότε, τον ρώτησα: «Τι έχετε να πείτε για την κατηγορία ότι ο Θωμάς, κατά κάποιο συνωμοτικό τρόπο, αποκλείστηκε επίτηδες από τις συνόδους της εκκλησίας προκειμένου να αποσιωπηθεί η φωνή του;».

«Αυτό απλά δεν είναι ιστορικά ακριβές», ήταν η απάντηση του Metzger. «Εκείνο που έκαναν οι σύνοδοι και τα συμβούλια τον 5ο αιώνα και εφεξής ήταν να επικυρώσουν αυτό που είχε ήδη γίνει αποδεκτό από τους χριστιανούς -υψηλά και μη υψηλά ιστάμενους. Δεν είναι σωστό να λέμε ότι το ευαγγέλιο του Θωμά αποκλείστηκε από κάποια αυθαίρετη πράξη προερχόμενη από μία σύνοδο. Ο σωστός τρόπος να αναφερθούμε στο γεγονός του αποκλεισμού είναι ότι το ευαγγέλιο του Θωμά αποκλείστηκε από μόνο του! Δεν εναρμονιζόταν με την υπόλοιπη μαρτυρία για τον Ιησού, την οποία οι πρώτοι χριστιανοί είχαν δεχτεί ως αξιόπιστη».

«Οπότε, θα διαφωνούσατε με οποιονδήποτε προσπαθούσε να εξυψώσει το ευαγγέλιο του Θωμά στο ίδιο επίπεδο με τα άλλα τέσσερα ευαγγέλια;» ρώτησα.

«Ναι, θα διαφωνούσα και πολύ μάλιστα. Νομίζω ότι η πρώτη χριστιανική εκκλησία έκανε πολύ καλά να μην το περιλάβει. Το να το υιοθετήσουμε τώρα, μου φαίνεται ότι θα ήταν σαν να δεχόμαστε κάτι το οποίο είναι λιγότερο αξιόπιστο από τα άλλα ευαγγέλια», απάντησε. «Μην παρεξηγήσετε αυτό που σας λέω όμως. Πιστεύω ότι το ευαγγέλιο του Θωμά είναι ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο, αλλά έχει αναμειχθεί πανθεϊστικές και αντιφεμινιστικές δηλώσεις, στις οποίες σίγουρα δεν πρέπει να δοθεί το προβάδισμα».

«Πρέπει να καταλάβετε ότι ο Κανόνας της Καινής Διαθήκης δεν ήταν το προϊόν μιας σειράς συναγωνισμών σχετικά με την εκκλησιαστική πολιτική. Ο Κανόνας μάλλον καθρεφτίζει το διαχωρισμό ο οποίος προέκυψε με βάση το πηγαίο θρησκευτικό ένστικτο των πιστών. Στο ευαγγέλιο του Ιωάννη μπορούσαν ν' ακούσουν τη φωνή του Καλού Ποιμένα, ενώ στο ευαγγέλιο του Θωμά την άκουγαν μόνο πνιχτή και παραμορφωμένη, ανακατεμένη μ' ένα σωρό άλλα πράγματα».

«Όταν επισημοποιήθηκε και ανακοινώθηκε ο Κανόνας, απλά επικύρωσε εκείνο που η γενική ευαισθησία της εκκλησίας είχε προσδιορίσει. Γιατί, βλέπετε, ο Κανόνας είναι περισσότερο ένας κατάλογος επίσημων Βιβλίων παρά ένας επίσημος κατάλογος Βιβλίων. Αυτά τα κείμενα δεν άντλησαν το κύρος τους από το γεγονός ότι επιλέχθηκαν για να περιληφθούν στον Κανόνα. Το καθένα απ' αυτά ήταν αυθεντικό πριν επιλεγεί, για να περιληφθεί στον Κανόνα. Η πρώτη χριστιανική εκκλησία απλά αφουγκράστηκε και διέγινωσε διαισθητικά ότι αυτές ήταν αυθεντικές αφηγήσεις».

«Το να έρχεται τώρα κάποιος και να λέει ότι ο Κανόνας προήλθε από τις αποφάσεις των Συνόδων και των Συμβουλίων θα ήταν σαν να έλεγε, "Αςβάλουμε διάφορες μουσικές ακαδημίες να κάνουν μια κοινή δήλωση ότι η μουσική του Μπαχ και του Μπετόβεν είναι εξαιρετική", στο οποίο θα απαντούσα ειρωνικά, "Ευχαριστώ πάρα πολύ! Αυτό το ξέραμε και πριν γίνει η δήλωση". Και ο λόγος που το ξέραμε είναι ότι είμαστε ευαισθητοποιημένοι στο τι είναι καλή μουσική και τι όχι. Το ίδιο ισχύει και για τον Κανόνα».

Παρόλα αυτά, επισήμανα στον Metzger ότι μερικά από τα Βιβλία της Καινής Διαθήκης, ιδίως η Επιστολή του Ιακώβου, η Επιστολή προς Εβραίους και η Αποκάλυψη, άργησαν περισσότερο από τ' άλλα να περιληφθούν στον Κανόνα. «Θα έπρεπε μήπως να τα βλέπουμε με καχυποψία;» ρώτησα.

«Κατά τη γνώμη μου αυτή η καθυστέρηση απλά δείχνει πόσο προσεκτική ήταν η πρώτη εκκλησία», απάντησε. «Δεν έπαιρναν αδιάκριτα το κάθε κείμενο που έβγαινε στην επιφάνεια και τύχαινε να έχει μέσα κάτι για τον Ιησού. Αυτή τους η τακτική δείχνει περίσκεψη και προσεκτική ανάλυση».

«Βέβαια», είπα, «ακόμη και σήμερα τμήματα της συριακής εκκλησίας αρνούνται να δεχτούν το Βιβλίο της Αποκάλυψης, παρόλο που οι ανήκοντες σ' αυτήν την εκκλησία είναι πιστοί χριστιανοί. Καθόσον αφορά εμένα, δέχομαι το Βιβλίο της Αποκάλυψης ως ένα θαυμάσιο κομμάτι των Γραφών».

Κούνησε το κεφάλι του και συμφώνησε μαζί μου με την παρατήρηση: «Νομίζω ότι χάνουν που δεν το δέχονται».

Η ΑΣΥΝΑΓΩΝΙΣΤΗ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

Ο Metzger με είχε πείσει. Δεν απέμεναν πια σοβαρές αμφιβολίες μέσα μου για το αν το κείμενο της Καινής Διαθήκης είχε περιέλθει σ' εμάς ανόθευτο διά μέσου των αιώνων. Ένας από τους διακεκριμένους προκάτοχους του Metzger στη Θεολογική Σχολή του Princeton, ο Benjamin Warfield, ο οποίος είχε 4 διδακτορικά πτυχία και δίδασκε συστηματική θεολογία μέχρι που πέθανε το 1921, είχε πει το εξής:

Αν συγκρίνουμε το σημερινό status του κειμένου της Καινής Διαθήκης με οποιοδήποτε άλλο αρχαίο κείμενο, πρέπει... να το διακηρύξουμε μοναδικά σωστό. Τόση ήταν η επιμέλεια με την οποία η Καινή Διαθήκη αντιγράφηκε -μια επιμέλεια η οποία αναμφισβήτητα προήλθε από πραγματικό σεβασμό για τα λόγια της... Μεταξύ όλων των αρχαίων κειμένων, η Καινή Διαθήκη είναι εκτός συναγωνισμού σε γνησιότητα κειμένου, όπως αυτό μεταβιβάστηκε διά μέσου των αιώνων και διατηρήθηκε σε χρήση ⁸.

Αναφορικά με τα Βιβλία τα οποία έγιναν αποδεκτά στον Κανόνα της Καινής Διαθήκης, είκοσι από τα είκοσι επτά αυτά Βιβλία δεν υπήρξαν γενικά ποτέ αντικείμενο σοβαρών διαφωνιών ως προς την αυθεντικότητά τους -από τον Ματθαίο μέχρι την Επιστολή προς Φιλήμονα, σύν την Α' Επιστολή του Πέτρου και την Α' Επιστολή του Ιωάννη. Αυτό βέβαια περιλαμβάνει τα τέσσερα ευαγγέλια τα οποία συνιστούν τις βιογραφίες για τον Ιησού ⁹. Τα υπόλοιπα επτά Βιβλία, παρόλο που αμφισβητήθηκαν για ένα διάστημα από μερικούς ηγέτες της πρώτης χριστιανικής εκκλησίας, τελικά, σύμφωνα με τους Geisler και Nix, «αναγνωρίστηκαν πλήρως και έγιναν αποδεκτά από την εκκλησία» ¹⁰.

Όσο για τα "ψευδεπίγραφα", ο πολλαπλασιασμός των ευαγγελίων, επιστολών και αποκαλύψεων τους πρώτους αιώνες μετά τον Ιησού -περιλαμβανομένων των ευαγγελίων του Νικοδήμου, Βαρνάβα, Βαρθολομαίου, Ανδρέα, της Επιστολής του Παύλου προς τους Λαοδικείς, της Αποκάλυψης του Στεφάνου κ.ά.- είναι «φαντασιόπληκτα και αιρετικά... χωρίς να είναι αυθεντικά ή χρήσιμα στο σύνολό τους» και «σχεδόν κανένας ορθόφρονος Πατέρας της Εκκλησίας, Κανόνας ή Σύνοδος» δεν τα θεώρησε αυθεντικά ή αντάξια να περιληφθούν στην Καινή Διαθήκη ¹¹.

Μάλιστα, δέχτηκα την πρόκληση του Metzger και διάβασα πολλά απ' αυτά μόνος μου. Σε σύγκριση με την επιμελημένη, νηφάλια, ακριβή μαρτυρία αυτοπτών μαρτύρων όπως ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης, αυτά τα έργα πραγματικά αξίζουν το χαρακτηρισμό που τους έκανε ο Ευσέβιος, ο ιστορικός της πρώτης χριστιανικής εκκλησίας: «Τελείως παράλογα και ασεβή» ¹². Ήταν πολύ μεταγενέστερα της διακονίας του Ιησού για να μπορούν να προσθέσουν κάτι σημαντικό στην έρευνά μου, επειδή είχαν γραφτεί τον 5ο και 6ο αιώνα και οι συχνά μυστικιστικές τους ιδιότητες τα αποκλείουν από το να θεωρούνται ιστορικά αξιόπιστα.

Έχοντας θεμελιώσει όλα αυτά, ήταν καιρός να δώσω τέλος σ' αυτή μου την έρευνα προκειμένου να προχωρήσω στην επόμενη φάση. Αναρωτιόμουν πόσα αποδεικτικά στοιχεία άραγε υπήρχαν εκτός των ευαγγελίων γι' αυτό τον Ξυλουργό του 1ου αιώνα, ο οποίος έκανε θαύματα; Οι αρχαίοι ιστορικοί άραγε επιβεβαιώνουν ή διαψεύδουν τους ισχυρισμούς της Καινής Διαθήκης για τη ζωή, τη διδασκαλία και τα θαύματά Του; Ήξερα ότι αυτό απαιτούσε ένα ταξίδι στο Ohio και μια επίσκεψη στον υπ' αριθμόν ένα επιστήμονα στη χώρα σ' αυτό τον τομέα.

Καθώς σηκωθήκαμε, ευχαρίστησα τον Δρα Metzger για το χρόνο και τη γνώση του. Χαμογέλασε ζεστά και προσφέρθηκε να με συνοδεύσει μέχρι έξω. Δεν ήθελα να τον απασχολήσω περισσότερο εκείνο το απόγευμα του Σαββάτου, αλλά η περιέργειά μου δεν με άφηνε να φύγω απ' το Princeton χωρίς να ικανοποιήσω την απορία μου και σ' ένα τελευταίο ζήτημα.

«Πώς έχουν επηρεάσει την προσωπική σας πίστη όλες αυτές οι δεκαετίες επιστημονικής έρευνας, μελέτης, συγγραφής βιβλίων, αυτής της σε βάθος ενασχόλησης με τις λεπτομέρειες της Καινής Διαθήκης;» ρώτησα.

«Α», απάντησε και ακουγόταν ευτυχής που η ερώτησή μου έφερνε στη συζήτηση αυτό το θέμα. «Έχει ενισχύσει τα θεμέλια της προσωπικής μου πίστης το να βλέπω τη σταθερότητα με την οποία αυτό το υλικό έχει φτάσει ως εμάς σε πολλαπλά αντίγραφα, μερικά απ' τα οποία είναι πάρα, πάρα πολύ παλιά».

«Οπότε», άρχισα να λέω, «η επιστημονικότητα δεν εξασθένησε την πίστη σας-».

Με δέκοψε πριν τελειώσω τη φράση μου. «Αντίθετα», είπε με έμφαση, «την έχει ενισχύσει. Όλη μου τη ζωή είχα ερωτήματα, εμβάθυνα στο κείμενο, το μελέτησα εξαντλητικά και σήμερα γνωρίζω με μεγάλη βεβαιότητα ότι η εμπιστοσύνη μου στον Ιησού είναι ορθά τοποθετημένη».

Σταμάτησε λίγο και τα μάτια του ερεύνησαν το πρόσωπό μου. Έπειτα πρόσθεσε για έμφαση: «Πολύ ορθά τοποθετημένη».

(Το παραπάνω άρθρο αποτελεί το Γ' κεφάλαιο του πολύ γνωστού υπο έκδοση βιβλίου "The case for Christ" του κορυφαίου δημοσιογράφου Lee Strobel)

Πρόσθετη βιβλιογραφία επί του θέματος

Bruce, F. F., *The Canon of Scripture* (Ο Κανόνας της Αγίας Γραφής), Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1988.

Geisler, Norman L. και William E. Nix, *A General Introduction to the Bible* (Γενική εισαγωγή στην Αγία Γραφή), 1968, ανατύπ., Chicago: Moody Press, 1980.

Metzger, Bruce M., *The Canon of the New Testament* (Ο Κανόνας της Καινής Διαθήκης), Oxford: Clarendon Press, 1987.

Metzger, Bruce M., *The Text of the New Testament* (Το κείμενο της Καινής Διαθήκης), New York: Oxford Univ. Press, 1992.

Patzia, Arthur G., *The Making of the New Testament* (Πώς σχηματίστηκε η Καινή Διαθήκη), Downers Grove, Ill.: InterVarsity Press, 1995

[1] Βλ. *Lee Patrick Strobel*, *Reckless Homicide: Ford's Pinto Trial* (*Ανθρωποκτονία εξ αμελείας: Η δίκη της εταιρείας Ford για το αυτοκίνητο ?Pinto?*), South Bend, Ind.: And Books, 1980, σελ. 75-92 και *Lee Strobel*, *God's Outrageous Claims* (*Οι παράλογοι ισχυρισμοί του Θεού*), Grand Rapids: Zondervan, 1997, σελ. 43-58. Η εταιρεία Ford τελικά απαλλάχτηκε στο ποινικό δικαστήριο, αφού ο δικαστής δεν επέτρεψε να λάβουν γνώση οι ένορκοι σημαντικών για την υπόθεση εγγράφων, αλλά έχασε στα πολιτικά δικαστήρια ενώπιον των οποίων της έγιναν αγωγές σχετικά. Οι πρώτοι ισχυρισμοί για το ?Pinto? είχαν εμφανιστεί σε ρεπορτάζ του περιοδικού Mother Jones.

[2] *F. F. Bruce*, *The Books and the Parchments* (*Τα Βιβλία και οι περιγραφές*), Old Tappan, N.J.: Revell, 1963, σελ. 178, όπως παρατίθεται στο έργο του *Josh McDowell*, *Evidence that Demands a Verdict* (*Αποδεικτικά στοιχεία που ζητούν την ετυμηγορία μας*), 1972, ανατύπ., San Bernardino, Calif.: Here's Life, 1986, σελ. 42.

[3] *Frederic Kenyon*, Handbook to the Textual Criticism of the New Testament (*Εγχειρίδιο κριτικής του κειμένου της Καινής Διαθήκης*), New York: McMillan, 1912, σελ. 5, όπως παρατίθεται στο έργο του *Ross Clifford*, The Case for the Empty Tomb (*Η υπόθεση του άδειου τάφου: Τα επιχειρήματα υπέρ*), Claremont, Calif.: Albatross, 1991, σελ. 33.

[4] *Frederic Kenyon*, The Bible and Archeology (*Αγία Γραφή και αρχαιολογία*), New York: Harper, 1940, σελ. 288.

[5] *Norman L. Geisler* και *William E. Nix*, A General Introduction to the Bible (*Γενική εισαγωγή στην Αγία Γραφή*), 1968, ανατύπ., Chicago: Moody Press, 1980, σελ. 361.

[6] Ο.π., σελ. 367 (η έμφαση έχει προστεθεί).

[7] *Patzia*, The Making of the New Testament (*Πώς σχηματίστηκε η Καινή Διαθήκη*), σελ. 158. {*Ας σημειωθεί ότι το βιβλίο αυτό έχει μεταφραστεί και στα ελληνικά με τον ίδιο τίτλο από τον Γιώργο Λυχνό και εκδοθεί στην Αθήνα από τις εκδόσεις ΠΕΡΓΑΜΟΣ το 1999*}.

[8] *Benjamin B. Warfield*, Introduction to Textual Criticism of the New Testament (*Εισαγωγή στην κριτική του κειμένου της Καινής Διαθήκης*), London: Hodder & Stoughton, 1907, σελ. 12-13.

[9] *Geisler* και *Nix*, ό.π., σελ. 195. Οι συγγραφείς αναφέρουν ότι μερικοί περιλαμβάνουν και τον Φιλήμονα, την Α΄ Επιστολή του Πέτρου, καθώς και την Α΄ Επιστολή του Ιωάννη στα αμφισβητούμενα Βιβλία, αλλά ?είναι προτιμότερο να αναφερόμαστε σ' αυτά ως τα παραλειπόμενα μάλλον παρά τα αμφισβητούμενα Βιβλία?.

[10] Ο.π., σελ. 207.

[11] Ο.π., σελ. 199. Εδώ δεν περιλαμβάνονται τα Απόκρυφα, τα οποία έγιναν δεκτά από συγκεκριμένες εκκλησίες για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και σήμερα θεωρούνται αξιόλογα, καίτοι όχι μέρος του Κανόνα. Παραδείγματα: Ο Ποιμήν του Ερμά, (Επιστολή) Κλήμεντος προς Κορινθίους Α΄, Βαρνάβα Επιστολή, Διδαχή, Αποκάλυψη του Πέτρου, Αι Πράξεις Παύλου και Θέκλας και (Επιστολή) Κλήμεντος προς Κορινθίους Β΄.

[12] Ο.π.

* Γνωστή Θεολογική Σχολή στην Αγγλία (Σ.τ.μ.).

* Ματθ. γ' 16-18, Μάρκ. α' 10 και Λουκ. γ' 22 (Σ.τ.μ.).

*Για μια συνοπτική χριστιανική κριτική αυτού του *sui generis* επιστημονικού συνδέσμου, γνωστού και ως συνδέσμου των εβδομήντα τεσσάρων επιστημόνων, ο οποίος απορρίπτει το 80% των ευαγγελίων, βλ. *Craig L. Blomberg*, *The Seventy Four Scholars: What Does the Jesus Seminar Really Speak For? (Οι εβδομήντα τέσσερις επιστήμονες: Ποια είναι τα πραγματικά πιστεύω του ?Jesus Seminar?;*), στο περιοδικό *Christian Research Journal*, 1994, σελ. 32 επ. ή στο Διαδίκτυο, όπου το άρθρο αυτό έχει αναπαραχθεί από το *Christian Research Institute*). Επίσης, βλ. την εκτενή ανάπτυξη του θέματος που περιέχεται στο 6^ο κεφάλαιο αυτού του βιβλίου (Σ.τ.μ.).

* Σε όλα τα αποσπάσματα από το ευαγγέλιο του Θωμά, η απόδοση στα ελληνικά δίνεται από την ελληνική μετάφραση της 3^{ης} έκδ. του έργου του *E. J. Brill* *Χριστιανικός Γνωστικισμός: Τα κοπτικά κείμενα του Nag Hammadi στην Αίγυπτο*, επιμέλ. καθ. *Σάββα Αγουριόη*, Κέντρο Βιβλικών Μελετών «Άρτος Ζωής», 1^η έκδ., Αθήνα 1989, σελ. 96 (Σ.τ.μ.).

Κλείσιμο παραθύρου